

Samenvatting Rapportage Natuur

Inleiding

De provincie Utrecht is een uniek knooppunt in Nederland: op een klein oppervlak ligt een grote verscheidenheid aan landschappen en natuurgebieden. Tegelijkertijd is het een middelpunt van economische activiteiten. Dankzij het natuur- en milieubeleid zorgt de provincie ervoor dat een sterke economie en een robuuste natuur naast elkaar kunnen bestaan.

Het natuurbeleid is gebaseerd op de laatste ecologische inzichten en diverse beleidskaders. Richtinggevend zijn internationale verdragen, zoals het Biodiversiteitsverdrag (1993) en de richtlijnen van de Europese Unie, waaronder de Habitat- en Vogelrichtlijnen die verwerkt zijn in de Wet natuurbescherming (2017). In de Natuurvisie provincie Utrecht 2017 hebben Provinciale Staten aangegeven hoe de nieuwe verantwoordelijkheden die de wet de provincie geeft, op te pakken. Dit doet de provincie niet alleen door een kwalitatief hoog natuurnetwerk te realiseren, maar ook door daarbuiten soorten te beschermen.

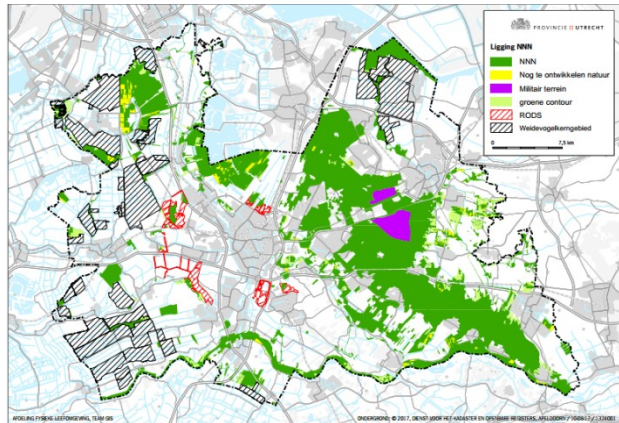
In Natuurbeleid 2.0 (2013) is met Provinciale Staten afgesproken dat eens in de drie jaar een rapportage wordt opgesteld over het provinciaal natuurbeleid. Dit rapport is de eerste. Deze rapportage is input voor de realisatiestrategie natuur, die in januari 2018 aan Provinciale Staten wordt voorgelegd. In de realisatiestrategie worden voorstellen gedaan om de uitvoering van het natuurbeleid efficiënter, effectiever en doelmatiger te laten verlopen. Ook wordt aangegeven hoe versterking van de biodiversiteit vorm krijgt. Op basis van de realisatiestrategie wordt in 2018 een aangepast monitoringsplan gepresenteerd.

Belangrijkste conclusies

- de realisatie van nieuwe natuur ligt vrijwel op schema;
- de kwaliteit van de natuur nam tot het einde van de vorige eeuw aanzienlijk af, maar die afname is sterk verminderd en plaatselijk is een licht herstel te zien. Vooral in de uiterwaarden, op vliegbasis Soesterberg en de Oostelijke Vechtplassen is de natuurwaarde hoog;
- niet alle natuur herstelt zich, natuur in het agrarisch gebied, de weidevogels en de moerasnatuur gaan nog steeds achteruit;
- in de nieuwe natuur wordt veel (soortenarm) basisnatuurgrasland met een lage ecologische prioriteit ontwikkeld.

Oppervlakte Natuur

Bijna een kwart van de provincie Utrecht staat als natuur op kaart (32.525 ha, dit is 23,5% van de totale oppervlakte). Dit is inclusief de nieuwe gerealiseerde natuur en grotere wateren, zoals meren en grote rivieren (4.089 ha). Het grootste deel van deze natuur maakt deel uit van het Nationaal Natuurnetwerk (NNN, voorheen Ecologische Hoofdstructuur, EHS). Buiten het NNN liggen de volgende natuurterreinen: twee militaire terreinen (1.115 ha), recreatieterreinen (RodS, 678 ha) en kleine geïsoleerde bosjes (726 ha). Het merendeel van het areaal natuur is bos (bijna 18.000 ha), natuurgrasland (bijna 6.600 ha) en water (bijna 4.100 ha).

Sinds 1990 is er 6.491 ha nieuwe natuur gerealiseerd. Hiervan is 4.851 ha via verwerving en doorverkoop aan terrein beherende organisaties en 812 ha via subsidie functieverandering aan particuliere natuurbeheerders toegevoegd aan de NNN. De overige hectares zijn gerealiseerd voor RodS (577 ha), via rood-voor-groen (160 ha) en via natuurcompensatie (90 ha). Bij natuurcompensatie is er netto minder toename van natuur omdat er in dit kader ook natuur verdwenen is.

Voor wat betreft de realisatie van het NNN was de doelstelling in 1990 om 11.230 ha te realiseren in 2018. In 2011 was daarvan 5.072 ha gerealiseerd. In 2011 zijn in het Akkoord van Utrecht de doelstellingen uit 1990 aangepast en is de resterende taakstelling bijgesteld naar 1.506 ha nieuwe natuur, te ontwikkelen via verwerving of subsidie functieverandering, met einddatum 2027. In de periode 2011-2017 is 591 ha gerealiseerd. Dit betekent dat we daarmee vrijwel op schema liggen. Wat betreft de Groene Contour is de voortgang beperkt; tot op heden is 84 van de 3.000 ha tot natuur omgevormd.

Natuur verbinden

In de provincie Utrecht zijn, door Rijk, provincie, ProRail en gemeenten, in de periode 1985-2015 achttien ecoducten en 205 kleinere faunapassages aangelegd. De aanleg van faunavorzieningen is nu bijna afgerond. Dit resultaat, samen met de realisatie van nieuwe natuur, zorgt ervoor dat de Utrechtse natuur meer aaneengesloten en robuuster is.

Biodiversiteit

De hoogste soortenrijkdom treft men aan in natuurgebieden. De hoogste biodiversiteit is momenteel aanwezig op vliegbasis Soesterberg, het Vechtplassengebied, de uiterwaarden van Lek en Nederrijn en in een aantal kleinere natuurgebieden.

Verandering Biodiversiteit

Tussen de tijdvakken 1975-1988 en 2004-2016 is er een forse achteruitgang van de diversiteit aan vaatplanten in Utrecht te zien, met name in het agrarisch gebied. Tussen de tijdvakken 1989-2003 en 2004-2016 was de mate van achteruitgang veel minder. Het landelijke beeld is dat de natuur in de periode tot de eeuwwisseling aanzienlijk is achteruitgegaan, maar dat deze afname is gestopt en er zich nu een licht herstel voor doet. In de Utrechtse analyse zijn alleen vaatplanten betrokken en is dit herstel niet te zien.

Natuurbeheer

De provincie subsidieert het natuurbeheer voor circa 22.000 ha. In totaal kost dit € 6,67 miljoen per jaar. De meest voorkomende beheertypen, zoals bos en basisnatuurgrasland vormen de grootste oppervlakte. Deze typen zijn relatief goedkoop, maar hebben doorgaans een geringere natuurwaarde. Relatief schaars zijn moeras en rietlanden, nat schraalland en vochtig hooiland. Dit zijn typen met intensiever beheer maar een hogere biodiversiteit. Belangrijke Utrechtse beheertypen voor de biodiversiteit zijn: moerassen, vochtig schraal- en hooiland, droge graslanden, natuurakkers, grote stilstaande wateren, vochtige bossen en parkbossen.

Nieuwe Natuur

De nieuwe natuur die sinds 1990 is gerealiseerd bestaat vooral uit graslanden: voor 54% uit (soortenarm) basisnatuurgrasland, 10% weidevogelgrasland en 15% uit schraalgraslanden.

Niet alle beheertypen zijn van even groot belang voor het goed functioneren van de Utrechtse natuur als geheel. Ook zijn sommige beheertypen zeldzamer en kwetsbaarder dan anderen. Daarom is in de ontwikkeling van nieuwe natuur een prioritering aangebracht. Op 18% van de oppervlakte is natuur met de hoogste prioriteit gerealiseerd, vooral nat schraalland (15%). Daarmee is er sinds 1990 circa 1.100 ha waardevolle (1^e prioriteit) natuur toegevoegd aan het NNN. Beheertypen met een tweede prioriteit, zoals moeras, zijn weinig gerealiseerd. De derde (laagste) prioriteit is op 61% van de oppervlakte gerealiseerd. Dit is hoofdzakelijk basisnatuurgrasland.

Van de Rode Lijstsoorten laten 126 plant- en diersoorten een toename zien in nieuwe natuur. Dit is ongeveer een derde van de soorten die op de Rode Lijst staan en in Utrecht voorkomen. De natuurontwikkeling levert daarmee een belangrijke bijdrage aan hun instandhouding. Voor de overige soorten van de Rode Lijst biedt de nieuwe natuur (vooralsnog) geen soelaas. Een aantal van de nieuwe natuurgebieden is nu al (heel) belangrijk voor de Utrechtse biodiversiteit, zoals de nieuwe natuur in de uiterwaarden (Blauwe kamer, Amerongen, Vianen), Plantage Willem III en de Noordpolder in Eemland (voor weidevogels).

‘Rood voor Groen’

Er zijn 15 zogenoemde 'Rood voor Groen'-projecten uitgevoerd, waarmee 160 ha nieuwe natuur is gerealiseerd. Uit de analyse blijkt dat er grote verschillen zijn in het aantal hectare nieuwe natuur dat per woning wordt gerealiseerd. Ook zijn er grote verschillen in de kwaliteit van de gerealiseerde natuur. Daarnaast kan worden geconcludeerd dat deze natuur niet altijd een natuurbestemming krijgt in het bestemmingsplan.

Agrarisch Natuurbeheer

In Utrecht vindt op bijna 6.000 ha agrarisch natuurbeheer plaats. Vierennegentig procent hiervan is het leefgebied 'open grasland'; hier vindt weidevogelbeheer plaats. Het agrarisch natuurbeheer wordt voor 50% door de provincie en voor 50% door 'Europa' gefinancierd. In totaal kost het agrarisch natuurbeheer € 3,05 miljoen per jaar. Er zijn in Utrecht zeven 'collectieven' die het agrarisch natuurbeheer coördineren. Uit ons onderzoek blijkt dat de collectieven voldoen aan de subsidievoorwaarden. In het agrarisch gebied leeft een beperkt aantal soorten, die ook in veel lagere dichtheden voorkomen. Hierdoor is agrarisch natuurbeheer minder effectief dan gangbaar natuurbeheer voor behoud van de biodiversiteit.

Weidevogels

In de provincie Utrecht broedden in de weidevogelkerngebieden in 2016 ongeveer 1850 paar grutto's. In de weidevogelreservaten van de natuurorganisaties binnen het weidevogelkerngebied (840 ha) broedden circa 450 paar grutto's (dichtheid meer dan 50 paar/100 ha). Het beheer kost hier € 438.900 per jaar. In het agrarische deel van het weidevogelkerngebied broedden ongeveer 1.400 paar, bij de aan het agrarisch natuurbeheer deelnemende agrariërs (agrarisch weidevogelbeheer, 5.000 ha) ongeveer 700 paar (dichtheid 14 paar/100 ha). Dit kost € 2 miljoen per jaar. Uit de vergelijking met 2006 en 2009 blijkt dat de weidevogels in het agrarisch gebied met 4% per jaar afnemen. In de reservaten nemen de aantallen ook af, maar minder snel. De afnemende trend in Utrecht komt overeen met de landelijke trend. Als deze trend zich doorzet, komen we in 2019 bij de ondergrens van de doelstelling van de weidevogelvisie uit 2012, waarin we gesteld hebben 75% van de toenmalige populatie kritische weidevogels duurzaam te willen behouden. Dit betekent voor de grutto dat we met 1850 broedparen in 2016 al heel dicht de ondergrens van 1650 zijn genaderd.

De provincie heeft voor een aantal bijzondere soorten speciale agrarische beheerpakketten ontwikkeld om het behoud in het agrarisch gebied mogelijk te maken. Een daarvan is het pakket voor de zwarte stern. Dankzij dit pakket, en de inzet van agrariërs en vrijwilligers, is Utrecht de enige provincie waar deze soort toeneemt.

Natura 2000

In Utrecht liggen acht Natura 2000-gebieden, waarvan de provincie voor drie volledig verantwoordelijk en de zogenoemde voortouwnemer is. Voor het Utrechtse deel van de Oostelijke Vechtplassen zijn we verantwoordelijk voor de inrichting, beheer en de monitoring. Zeven Natura

2000-gebieden vallen ook onder het Programma Aanpak Stikstof (PAS). In deze rapportage zijn de gebieden waarvoor de provincie verantwoordelijk is, uitgebreider behandeld en worden de uitbreidings- en instandhoudingsdoelstellingen en de voortgang van de uitvoering van de herstelmaatregelen toegelicht. We volgen weliswaar de voortgang van de herstelmaatregelen, maar het is nu nog te vroeg om uitspraken te doen over de bereikte kwaliteit.

Soorten

De provincie is verantwoordelijk voor het behoud of het herstel van de gunstige staat van instandhouding van de in het wild voorkomende dieren en planten. In de rapportage is de staat van instandhouding gegeven van de soorten uit de Rode Lijst-categorieën bedreigd, ernstig bedreigd en verdwenen maar ook van meer algemene soorten. Van de 45 soorten die omstreeks 2000 verdwenen waren uit Utrecht zijn er acht soorten teruggekeerd. Sindsdien zijn er echter dertien andere soorten verdwenen. Daar tegenover staat dat achttien soorten zich voor het eerst hebben gevestigd in onze provincie. De trend van de algemenere soorten, waarvan een trend kan worden berekend (176 soorten), geeft een beperkte toename te zien: 72 soorten gaan vooruit en 42 soorten nemen af. Sommige soortgroepen boeken een voorzichtige vooruitgang. Daarnaast is in de rapportage een aantal soortgroepen geëvalueerd waarvoor in het verleden concreet beleid is opgezet: kamsalamanders, kleibospaddenstoelen en mossen van essenhakhout.

Beleven en benutten

Tot slot is in deze rapportage een aantal activiteiten van de provincie vermeld wat betreft 'Beleven en Betrekken' en 'Duurzame financiering en benutting'. Hiervoor heeft de provincie onder andere de programma's 'Groen doet Goed', 'Groen aan de Buurt' en de vouchers 'Beleef en Bewonder' ontwikkeld. Zo zijn er bijvoorbeeld via het Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) bijna 10.000 vrijwilligers actief, die onder andere op gestructureerde wijze soorten waarnemen en invoeren (tellers), met groepjes kinderen of volwassenen een park of natuurgebied bezoeken (vertellers) en mensen die de handen uit de mouwen steken bij het beheer of onderhoud van natuurgebieden of landschapselementen (herstellers).